*Tarih İncelemeleri Dergisi*
*XLI-1, 2026, 383-400*
*DOI: 10.18513/egetid.1853079*

# TARAFSIZLIĞIN İNCE AYARI: "KRASNIY VODOLEY" VAKASI VE TÜRK-SOVYET MÜZAKERELERİ

**Gözde SOMEL***

**Öz**

Bu makale, 1941 yılı sonu, 1942 yılı başında Türkiye'nin tarafsızlık hukuku çerçevesinde yaşanan Sovyetler Birliği'ne ait "Krasnıy Vodoley" adlı geminin ve mürettebatının iade sürecini konu almaktadır. SSCB'nin Deniz Ateşe yardımcısı Kaptan A. A. Mihaylov tarafından kaleme alınan 2 Nisan 1942 tarihli rapor hem diplomatik hem de yerel idari uygulamaları bir arada gösteren nadir bir örnektir. Belge, Türk yetkililerinin "enterne" edilen Sovyet gemisi ve personeliyle ilgili karar süreçlerini, Ankara'daki Sovyet Elçiliği (Büyükelçi S. A. Vinogradov dönemi) ile yerel komutanlık (Sinop) arasındaki etkileşimi ve gemi personelinin bireysel tercihlerini ayrıntılarıyla ortaya koyar.

Makale, "Krasnıy Vodoley" vakasını bir mikro-tarih olarak ele alarak, Türkiye'nin tarafsızlık politikalarının savaş hukukundan ziyade diplomatik müzakere ve yerel pratikler üzerinden şekillendiğini savunmaktadır. Aynı zamanda, mürettebatın bir bölümünün SSCB'ye dönmeyi reddetmesi, "enterne edilmiş asker" statüsünü "siyasi mülteci" kavramına yaklaştırarak tarafsızlık hukukunun sınırlarını tartışmaya açar. Bu çalışma, RGVA arşivindeki Mihaylov raporunu, dönemin Türk-Sovyet diplomatik ilişkileri ve Karadeniz savaş coğrafyasıyla ilişkilendirerek, enterne rejiminin hem hukukî hem de siyasal boyutlarını yeniden yorumlamayı amaçlar.

**Anahtar Kelimeler:** II. Dünya Savaşı, Tarafsızlık politikası, Türk-Sovyet ilişkileri, Mihaylov raporu, enterne rejimi

**Abstract**

**The Fine Balance of Neutrality: The "Krasny Vodoley" Case and Turkish–Soviet Negotiations**

This article examines the repatriation process of the Soviet vessel *Krasny Vodoley* and its crew within the framework of Turkey's neutrality law in late 1941 and early 1942. The report dated 2 April 1942, authored by Captain A. A. Mihaylov, Deputy Naval Attaché of the USSR, constitutes a rare source that simultaneously documents diplomatic negotiations and local administrative practices. The document provides detailed insight into the decision-making processes of Turkish authorities concerning the interned Soviet ship and personnel, the interaction between the Soviet

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Zonguldak.
E-posta: gozdesomel@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1736-4874.
(Makale Gönderim Tarihi: 31.12.2025 -Makale Kabul Tarihi: 16.06.2026).

Embassy in Ankara (during the Vinogradov period) and local military command in Sinop, as well as the individual choices made by members of the ship's crew. By approaching the *Krasny Vodoley* case as a microhistory, the article argues that Turkey's neutrality policy during the war was shaped less by abstract norms of the law of war than by diplomatic bargaining and local administrative practices. At the same time, the refusal of part of the crew to return to the USSR blurred the distinction between the status of "interned military personnel" and that of "political refugees," thereby exposing the conceptual and practical limits of neutrality law. Drawing on Mihaylov's report preserved in the RGVA archive and situating it within the broader context of Turkish–Soviet diplomatic relations and the wartime geography of the Black Sea, this study seeks to reassess the internment regime by highlighting its intertwined legal and political dimensions.
**Keywords:** Second World War, neutrality policy, Turkish–Soviet relations, Mihailov report, internment regime

## Giriş

22 Haziran 1941'de Nazi ordusunun Sovyet topraklarına saldırmasıyla birlikte Karadeniz'deki yeni durum tarafsız bir ülke konumundaki Türkiye'yi karmaşık bir denklemin içine çekti. Türkiye, Montrö Sözleşmesi ve 1907 Lahey Konvansiyonu uyarınca boğazları ve limanlarını savaşan devletlerin askerî faaliyetlerine kapatmakla yükümlüydü. Bununla birlikte, Karadeniz'de sık sık yaşanan deniz kazaları, yakıt ve mühimmat arızaları ya da zorunlu limana sığınma vakaları, Türkiye'yi savaşan devletlerin gemi ve mürettebatına dair kararlar almak zorunda bıraktı. Türkiye'nin savaş yılları boyunca Sovyetler Birliği'yle iniş-çıkış ve gerilimlerle malul ilişkisi bu ülkeyle yaşanan bu türden vakaları Türkiye açısından özellikle hassas hale getirdi.

Bu çerçevede *Krasnıy Vodoley* gemisi olayı, hem Türkiye'nin tarafsızlık hukukunu uygulamada nasıl yorumladığını ve hem de hassas Türk-Sovyet ilişkilerinin sahaya nasıl yansıdığını göstermesi bakımından önemlidir. 1941 sonlarından itibaren Sinop limanında enterne edilen bu Sovyet gemisi, karmaşık bir diplomatik ve idari süreç sonunda Mart 1942'de SSCB'ye iade edilmiştir. Rusya Devlet Askerî Arşivi'nde arşivlenmiş bulunan Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçiliği Deniz Ateşe yardımcısı A. A. Mihaylov'un raporu, bu sürecin tüm aşamalarını ayrıntılı biçimde kayda geçiren belge olarak makalede odak noktasında yer alacaktır.

Makale, bu rapor üzerinden şu iki temel soruyu tartışacaktır: Türk ve Sovyet otoritelerinin *Krasnıy Vodoley* olayındaki tutumları bize savaş yıllarındaki Türk-Sovyet ilişkileri hakkında ne söylemektedir? Bu özel olayda Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında nasıl bir müzakere süreci işlemiştir? Yürütülen müzakereler nasıl bir sonuç vermiş ve Türkiye, tarafsızlık hukukunu bu olayda nasıl ve ne şekilde işletmiştir?

Bu sorulara verilecek yanıtlar, bir yandan Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı koşullarındaki savaş ve karşılıklı politikalarını anlamada, yerel idare–büyükelçilik–askerî komuta üçgeninde işleyen müzakere pratiğinin de göz önünde bulundurulmasının zorunlu olduğunu gösterecektir. Diğer yandan Türkiye'nin savaş yıllarında tarafsızlık hukuku ile dış politika gerekleri arasındaki gerilimi nasıl çözdüğüne ilişkin bir örnek olay teşkil edecektir.

**Karadeniz'de Savaşın Seyri ve Türkiye'nin Tarafsızlık Rejimi**

1941 sonbaharından itibaren Karadeniz, Alman ve Romen kuvvetlerinin kuşatma harekâtına sahne olurken, Sovyet Karadeniz Filosu özellikle Sivastopol, Odessa ve Poti merkezli olarak lojistik hatlarını korumak için yoğun bir mücadele yürütüyordu.[1] Bu mücadele sırasında bazı Sovyet gemileri, motor arızaları veya yakıt yetersizliği nedeniyle Türk karasularına sığındı.[2] Türkiye, Lahey Konvansiyonu'na uygun olarak bu gemileri "enterne" etmek zorundaydı; yani savaş bitene kadar alıkoymak, mürettebatı silahsızlandırmak ve savaş faaliyetlerinden uzak tutmak.[3] Ancak savaşın ilk yıllarında pratikte sürecin nasıl yürütüleceğine ilişkin ulusal bir hukukî çerçeve bulunmuyordu. Mültecilerin kabulü, yerleştirilmesi ve denetimi; Millî Savunma Bakanlığı, Kızılay, Başbakanlık ve Genelkurmay arasında yürütülen koordinasyonla çözülmeye çalışıldı. Temmuz 1941'e kadar Bergama, Yozgat, Burdur, Sivas ve Ankara'da yüzlerce askerî mülteci enterne edilmişti. İlk aşamada iaşe ve barınma hizmetleri Kızılay tarafından sağlanmış, ancak mültecilerin yerleşim, hukukî statü, sağlık, iaşe ve çalışma koşulları gibi konularda belirsizlikler ortaya çıkmıştı.[4]

1939–1941 arasında süren bu belirsizlik dönemi, özellikle 1941 ortalarına doğru iltica vakalarının artmasıyla hükümeti kapsamlı bir düzenleme yapmaya zorladı. Lahey Konvansiyonu'nun tarafsız devlet yükümlülüklerini esas alan kanun 15 Ağustos 1941'de 4887 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandı. Buna göre, Türkiye'ye sığınan yabancı ordu mensuplarına ilişkin temel esasları belirleyerek, mültecilerin nakil, iaşe, ikamet ve tedavi giderlerinin devletçe karşılanmasını; ülkeye girdikleri andan itibaren silah ve mühimmattan tecrit edilmelerini; beraberlerinde getirdikleri gemi, uçak gibi askerî araçların ise Türk ordusunun koruması altına alınmasını hükme bağladı.[5] Kanunu tamamlayıcı nitelikteki 19 Temmuz 1941 tarihli uygulama talimatı ise, iltica edenlerin milliyetlerine göre sınıflandırılmasını, hangi bölgelere yerleştirileceklerinin belirlenmesini ve asayiş ile inzibat işlerinden sorumlu makamların tayin edilmesini

[1] 1941 sonbaharından itibaren Karadeniz, Alman ve Romen kuvvetlerinin Kırım ve Sivastopol eksenli harekâtlarına sahne oldu (Forczyk, 2008, s. 9–11). Buna karşılık Sovyet Karadeniz Filosu, deniz yoluyla takviye birlikleri ve malzeme sevk ederek Sivastopol savunmasının sürdürülmesinde kritik bir rol oynadı (Forczyk, 2008, s. 11-13).

[2] Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde Başbakanlık Genel Muamelat Müdürlüğü fonunda Sovyet deniz taşıtlarına ilişkin çok sayıda vaka kaydı bulunmaktadır. Bazı örnekler için bkz: BCA, 30-10-0-0/55-366-53; BCA, 30-10-0-0/ 55-366-57; BCA, 30-10-0-0/ 55- 366 – 58; BCA, 30-10-0-0/117-812-20.

[3] 1907 Lahey XIII. Konvansiyonuna göre "enterne", tarafsız devletin topraklarına sığınan savaş gemileri ve askerî personeli silahsızlandırarak savaş sonuna dek alıkoymasını ifade eder. Tarafsız limanlara giren savaş gemileri kural olarak 24 saat içinde ayrılmak zorundadır; teknik arıza, hava koşulları veya insanî nedenlerle daha uzun kalmaları halinde gemi seferden menedilir, mürettebat ise gözetim altında tutulur.

[4] Tekir 2019, s. 243.

[5] Söz konusu kanun, 4104 sayılı "Muharip yabancı ordu mensuplarından Türkiye'ye iltica edenler hakkında kanun" başlığını taşımaktadır (Teke 2022, s. 140).

düzenleyerek, savaş koşullarında Türkiye'nin tarafsızlık rejimine uygun bir idari mekanizmanın işler hâle getirilmesini amaçladı.[6]

Böylece, ülkeye sığınan yabancı askerî personel ve araçlara yönelik uygulamalar, askerî mültecileri farklı kategoriler altında ele alan ayrıntılı bir idari-pratik çerçeveye kavuştu. Savaş baskısı altında düşman takibinden kaçarak Türk topraklarına veya kara sularına giren askerler ve beraberlerindeki kara, deniz ve hava araçları derhâl gözaltına alınmakta; savaş gemileri belirlenen süre içinde (24 saat) ayrılmadıkları takdirde enterne edilmekteydi. Firar eden askerler güvenlik değerlendirmesine tâbi tutulmakta, savaş esirliğinden kaçanlar ise Millî Emniyet Teşkilatı'nın incelemesi sonucunda Lahey Sözleşmesi uyarınca ülkeyi terk edebilmekteydi.[7] Kaza, teknik arıza veya zorunluluk nedeniyle gelen savaş araçları için de benzer şekilde süreli kalış öngörülmekte, bu sürenin aşılması hâlinde araç ve mürettebat birlikte enterne edilmekteydi.[8] Ancak bu farklı kategorilere ilişkin düzenlemelerde ortak bir belirsizlik dikkat çekmektedir: Tarafsız bir devlet olarak Türkiye, ülkeyi 24 saat içinde terk etmeyen ve enterne edilen yabancı askerî araç ve personelin, savaşan devletin talebi doğrultusunda iade edilip edilmeyeceği ya da savaş sonuna kadar alıkonulup alıkonulmayacağı hususunda açık bir normatif çerçeveye sahip değildi. Mevcut uygulama, bu kritik meselenin genel ilkeler ve duruma özgü diplomatik müzakereler yoluyla çözüldüğünü, dolayısıyla iade–alıkoyma dengesinin hukukî bir kurala değil, büyük ölçüde siyasal ve diplomatik takdire dayandığını göstermektedir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca uluslararası hukuka uygun hareket etmek konusunda titizlik göstermekle birlikte, yukarıda sözü geçen hukukî boşluk, "hukuk" ile "dış politika" arasındaki gerilimle birleşerek gri bir alan yaratmış, Türkiye'nin farklı örneklerde farklı pratiklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1939–1945 arasında Karadeniz, Ege ve Akdeniz kıyılarında çok sayıda İngiliz, Alman, Romen, Yunan ve Sovyet gemilerinin sığınma ve enterne vakaları yaşanmıştır. Bu vakalarda enterne rejiminin tatbiki her vakada koşullara göre farklılık göstermiştir. Burada Türkiye'nin Almanya-İngiltere-SSCB üçgeninde muhafaza etmeye çalıştığı siyasi dengeler, coğrafi koşullar ve lojistik zorunluluklar ile vakaların yaşandığı bölgelerdeki valilik ve komutanlıkların aldığı inisiyatifler etkili olmuştur.

*Krasnıy* gemisinin iadesi müzakereleri ve işlemleri bir dizi özel durum nedeniyle özellikle karmaşık hale gelmiş, süreç istisnai ölçüde uzun bir süreye yayılmıştır. Geminin Kasım 1941'de Sinop'a sığınmasına rağmen iade sürecinin ancak Mart 1942'de tamamlanabilmiş olmasında iki olası neden öne çıkmaktadır. Birincisi yukarıda işaret edilen tarafsızlık hukuku bağlamında enterne edilen yabancı askerî araç ve personelin hangi koşullarda ve ne tür bir prosedürle iade edileceğine ilişkin açık ve bağlayıcı bir düzenlemenin bulunmamasının, sürecin uzamasında yapısal bir rol oynamış olması muhtemeldir. Hukuken netleştirilmemiş bu alan fiilî uygulamaların, yerel-merkezî

[6] "Türkiye'ye iltica etmiş ve edecek olan mültecilere ne yolda muamele yapılması gerektiği" hakkındaki genelge Başvekâlet makamından Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi'ne gönderilmiştir (BCA, 30-10-0-0-55-365-19).

[7] Yaman, 2003, s. 145.

[8] Yaman, 2003, s. 146.

makamlar arasındaki yazışmaların ve diplomatik müzakerelerin belirleyici hâle gelmesine yol açmış olabilir. *Krasnıy Vodoley* gemisinin başlangıçta teknik nedenlerle Sinop'a sığındığının beyan edilmesi, ancak daha sonradan geminin kaptanı ve siyasi komiserinin bilinçli biçimde ve siyasi nedenlerle gemiyi Sinop'a demirlediği şüphesinin doğması, personelden önemli bir bölümün SSCB'ye dönmemeye karar vermiş, ya da ikna edilmiş olması süreci daha karmaşık hale getirmiştir. Personelin kalma kararı "enterne edilmiş askerî personel" ile fiilî siyasi mülteciler arasındaki hukukî ayrımı belirsizleştirerek, tarafsızlık rejimine ilave bir muğlaklık katmanı eklemiştir. *Krasnıy Vodoley* dosyasının aylarca nasıl açık kaldığı, hukukî belirsizliğin geminin özel durumuyla birleşerek nasıl ek güçlükler yarattığı Sovyet Deniz Ateşesi yardımcısı A. A. Mihaylov'un raporu üzerinden detaylı incelenecektir.

İkinci olası neden ise, savaşın bu erken safhasında Türk-Sovyet ilişkilerinin taşıdığı kırılgan ve ihtiyatlı karakterle ilişkilendirilebilir. 1941–1942 kışında Karadeniz havzasındaki askerî dengelerin hızla değiştiği, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı taarruzunun henüz nihai yönünün belirsizliğini koruduğu bir konjonktürde, Ankara'nın Sovyet taleplerine doğrudan ve süratle karşılık verme konusunda temkinli bir tutum benimsediği görülmektedir. Bu bağlamda, Krasnıy Vodoley'in iadesine ilişkin kararın gecikmesinde yalnızca hukukî boşlukların değil, aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel güç dengelerini ve artık "aktif tarafsızlık" olarak nitelendirilmeye başlanan tarafsızlık politikasının neticesi olarak zaman kazanmaya yönelik bir yaklaşımının da etkili olmuş olması muhtemeldir. Almanya'nın o an için hızla gerçekleşebileceği öngörülen zaferi öncesi Türkiye Sovyetlere Nazilere karşı mücadelesinde bir anlamda "destek olmaktan" kaçınmış olabilir. Sürecin aylar boyunca merkezî ve yerel makamlar arasında gidip gelen yazışmalarla ilerlemesi, iade kararının ise ancak 1942 baharında netlik kazanması, bu ihtiyatlı siyasî hesaplamanın dolaylı bir göstergesi olarak okunabilir. Konunun detaylarına girmeden önce *Krasnıy Vodoley* gemisi ve mürettebatının iade sürecinde yürütülen müzakerelerin siyasi bağlamını ele almak gerekmektedir.

**Savaşın başlangıcından 1941 yılının sonuna kadar Türk-Sovyet İlişkileri**

1941 yılının haziran ayında Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısıyla birlikte Türkiye, savaşın iki büyük cephesi arasında stratejik bir konuma yerleşti. Ankara hükümeti, savaşın başında İngiltere ve Fransa'yla var olan ittifak antlaşmasına rağmen savaş dışı kalacağını ilan etmişti; bu karar savaşın Sovyetler Birliği'ne sıçramasının ardından "aktif tarafsızlık" politikasına evrildi ve Türkiye savaşın sonuna kadar Londra, Berlin ve Moskova'yla ilişkilerini hiçbir ülkeyle doğrudan karşı karşıya gelmeme üzerine kurulu bir stratejiyle yürüttü. Türkiye'nin "aktif tarafsızlığı" zorluk derecesi giderek artan bir denge politikasıydı. Almanya'nın Balkanlar üzerinden Türkiye sınırlarına yaklaşması, Sovyetler Birliği ile Türk-Alman ilişkileri nedeniyle yaşanan gerilim, İngiltere'nin Türkiye'nin savaş girmesi yönündeki çabalarının boşa düşmesi ve tüm tarafların Türkiye'nin pozisyonu ve alacağı kararlarla ilgili şüphe ve endişeleri "aktif tarafsızlık" politikasını bir ip cambazlığına döndürmüştü.[9]

[9] Deringil 2023; Gökay 2021; Şirokora 2022; Tamkin 2009; Weisband 2015.

Türk-Sovyet ilişkilerini savaşın başlamasından itibaren en iyi tanımlayan ifade karşılıklı derin güvensizliktir. 1939 yılında Sovyetler Birliği'nin Almanya, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile bağlayıcı antlaşmalar yapmaları Millî Mücadele yıllarına uzanan dostluk ve iş birliği döneminin kapandığının göstergesi olmuştur.[10] 1940 ile Haziran 1941 arasındaki dönem, savaşın hızla genişleyen coğrafyası içinde Türk–Sovyet ilişkilerinin belirsizlikten sertleşen bir güvensizlik ortamına sürüklendiği kritik bir evreydi. Almanya'nın 1940 bahar ve yazındaki ardı ardına gelen işgalleri, İtalya'nın savaşa girişinin Balkan dengelerini sarsması ve 1941 Nisan'ında Nazi ordularının Yugoslavya ile Yunanistan'a ilerleyişi, Türkiye'yi hem İngiltere'nin bölgesel savunma çağrılarına hem de Almanya'nın baskılarına açık hâle getirirken, Sovyetler Birliği açısından Almanya'nın Balkanlara girmesi saldırmazlık paktının fiilen sonuna yaklaşıldığını gösteriyordu.[11]

Bu gergin atmosferde üç gelişme Türk–Sovyet ilişkilerini özellikle zora soktu. İlk olarak Almanya'nın yayımladığı "Beyaz Kitap"ta, İngiltere ve Fransa'nın 1940'ta Türkiye topraklarını kullanarak Bakü petrol sahalarını bombalamayı planladıklarına dair belgeler yer alıyor; bu belgeler hem Türkiye'yi Sovyetlere karşı zor durumda bırakıyor hem de Sovyet basınında Ankara'ya yönelik sert suçlamalara yol açıyordu.[12] İkinci olarak, Molotov'un Kasım 1940'ta Berlin'e yaptığı ziyaret Naziler tarafından çarpıtılarak Türk kamuoyuna "Boğazların Almanya ile pazarlık konusu yapıldığı" şeklinde aktarıldı. Moskova bu iddiaları Ankara'daki büyükelçisi Vinogradov aracılığıyla yalanlamaya çalışsa da Alman propagandası Türkiye'de Sovyetlere yönelik kuşkuları belirgin biçimde artırdı. Von Papen'in Ankara'daki etkili faaliyetleri, Almanya'nın Sovyetlere yönelik saldırı hazırlıklarını ima eden görüşmeleri ve Mayıs 1941'de İnönü ile yaptığı temaslar bu kuşkuları derinleştirdi.[13]

Son kırılma ise Barbarossa'dan yalnızca üç gün önce, 18 Haziran 1941'de Türkiye'nin Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalamasıydı. Sovyetler başlangıçta diplomatik bir sakinlikle tepki verse de 22 Haziran'da Alman taarruzu başladığında bu anlaşmanın zamanlaması Moskova'da açık bir "ihanet" duygusu yarattı. Böylece 1940–Haziran 1941 dönemi, Türk–Sovyet ilişkilerinin savaş boyunca izleyeceği temkinli, kuşku dolu ve kırılgan seyrin temelini atan bir gerilim evresi olarak şekillendi.[14]

Haziran 1941'de Barbarossa'nın başlaması, Türk–Sovyet ilişkilerinde zaten var olan gerilimi yeni bir evreye taşıdı. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne yönelttiği büyük saldırı, Ankara'nın savaş boyunca izlemeye çalışacağı "aktif tarafsızlık" çizgisini hem daha karmaşık hem daha kritik hâle getirdi. Ankara, saldırının ardından doğrudan bir Alman baskısından kurtulmuş olduğu düşüncesiyle geçici bir rahatlama yaşarken, Berlin

[10] Hasanlı 2011, s. 39-70.
[11] İkinci Dünya Savaşı Yılları 1973, s. 62.
[12] İzvestiya, "Savaş Organizatörlerinin Teşhir Olan Planları", 5 Temmuz 1940.
[13] Türkiye'de yönetici çevrelerde Sovyetler ve Almanya arasında Türkiye aleyhine bir diplomasi yürütüldüğüne yönelik artan şüphe ve endişeler Sovyet büyükelçisi S. A. Vinogradov'un 22 Kasım 1940 tarihli Sovyet Dışişleri'ne gönderdiği raporunda detaylı anlatılmaktadır (AVP RF, liste 059, dosya 2163 s. 126-128).
[14] Vasilyev 1951, s. 47.

Türkiye'deki diplomatik ve propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırdı; Nazi temsilcileri Türkiye'nin "Sovyet zayıflığı" iddiasıyla Sovyetlere karşı cesaretlendirilebileceğini düşünüyorlardı. Ankara, bir diplomasi ve istihbarat savaşının merkezlerinden biri hâline gelirken, Sovyetler Birliği de Türkiye'yi savaşın dışında tutabilmek ve Alman propagandasının etkisini kırabilmek için karşı hamlelerini artırdı. Ancak bu çabalar, 1930'ların daha doğrudan ve güvene dayalı ilişkilerinin artık sürdürülemez olduğunu da ortaya koyuyordu; İngiltere bu dönemde iki ülke arasındaki temaslarda fiilen aracı bir konuma yükseldi.[15]

Türkiye'deki yöneticiler açısından Alman saldırısının Sovyetleri meşgul etmesi, ülkenin karşı karşıya olduğu askerî tehdidin geçici olarak sınır dışına itilmiş olduğu algısını pekiştirdi. Savaşın başındaki bu iyimser ton, yaz aylarında Sovyetler Birliği ile İngiltere'nin ortak bir cephe oluşturmasıyla gölgelense de Türkiye resmî söyleminde bu gelişme genellikle temkinli fakat olumlu bir çerçeve içinde sunuldu. Bununla birlikte Sovyetler, İran'ın Ağustos 1941'de İngiltere ile eşzamanlı olarak işgal edilmesinin Türkiye'de yaratacağı tedirginliğin farkındaydı. Bu nedenle iki ülke, Türkiye'nin egemenlik haklarına saygı gösterileceğini ve saldırgan bir niyet taşımadıklarını bildiren yazılı güvenceler vererek Ankara'nın kaygılarını yatıştırmaya çalıştı.[16] Bu güvence, her ne kadar ilişkilerde tam anlamıyla bir yumuşama yaratmasa da doğrudan bir krizin önüne geçti.

Yine de 1941 sonundan itibaren Türk–Sovyet ilişkileri giderek daha karanlık bir döneme girdi. Alman propaganda aygıtı Türkiye'de etkisini artırmıştı; basında yer alan pek çok savaş haberi Nazi kaynaklarından aktarılıyor, Sovyetlerin direniş gücüne dair kuşkular körükleniyordu. Moskova açısından ise temel mesele, Türkiye'nin Almanya'ya herhangi bir askerî kolaylık sağlamasının önüne geçmekti. Çünkü Stalingrad'a giden süreçte Sovyetler Birliği açık bir ölüm-kalım mücadelesi veriyor ve Balkanlar ile Ortadoğu hattında Türkiye'nin konumunun Almanya lehine değişmesinden ciddi şekilde çekiniyordu. Şubat 1943'te Stalingrad zaferiyle savaşın genel seyri değişmeye başlayana dek, iki ülke arasındaki ilişkiler bu karşılıklı güvensizlik ve ağır jeopolitik baskıların etkisi altına girdi.

Bu dönemde Ankara'daki Sovyet Büyükelçiliğinin çalışmaları savaş öncesi yıllara göre büyük ölçüde farklılık gösterir. Savaş öncesi dönem iki ülke arasındaki ilişkiler diplomatik temasların ötesine geçmiş, ortak iktisadi projeler, geniş kültürel ve bilimsel etkileşim Türkiye'deki Sovyet diplomatik misyonunun etkinliğini en üst düzeye çıkarmıştı.[17] Ayrıca, iki ülke arasında güvene dayalı bir atmosferin hâkim olduğu yıllar Sovyet diplomatlarının ülke içinde daha rahat hareket etmesini ve Türk resmî ve gayrı

---

[15] Bu durumun belgelere yansıyan ilk örneği olarak Büyükelçi Vinogradov'un 4 Mart 1941 tarihli raporuna bakılabilir. Bu raporda elçi İngiltere'nin Türkiye ve Sovyetler arasındaki görüşmelerin tüm detayından haberdar olduğunu, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilgili çekincelerini savaşa girmeme gerekçesi olarak İngiltere'ye sunarken, İngiltere'nin Almanya'nın Balkanlarda işini zorlaştırma gayesiyle Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında başlayacak müzakerelere son derece ilgi duyduğunu ifade etmektedir (AVP RF, fon 59, liste 11, dosya 2327, s. 120-125).

[16] İşçi 2019, s.106-107.

[17] Kolesnikov, 2010, s. 67-92.

resmî çevrelerinde itibar ve kabul görmelerini sağlamıştır. Savaşla birlikte bu tablo büyük ölçüde değişmiş, savaş koşullarının ve karşılıklı güvensizliğin etkisiyle Sovyet diplomasisinin hareket alanı sınırlanmış, farklı alanlardaki etkileşim durma noktasına gelmiş ve Sovyet büyükelçiliğinin faaliyeti Türk Dışişleri Bakanlığı'yla zorunlu diplomatik temaslara indirgenmişti. Bu noktada savaş sırasında olağanüstü yetkilerle donatılmış Büyükelçi S. A. Vinogradov özellikle Karadeniz'deki askerî hareketlilik, Boğazlar'daki geçiş denetimi ve Türkiye'nin Almanya ile ekonomik temasları konularında Moskova'ya düzenli raporlar göndermektedir. Sınır bölgelerinde ve boğazlarda ihlal yaşandığı iddiasıyla Türk Dışişleri Bakanlığı'na bizzat Vinogradov tarafından yapılan başvurulara Rusya Dış Politika Arşivi'nden ulaşmak mümkündür.[18] Aynı zamanda, Sovyet Askerî Deniz Ataşeliği aracılığıyla Karadeniz kıyılarında yaşanan her türlü deniz kazası, sığınma ve enterne vakasını izlemekte, Türk kıyılarına sığınmak zorunda kalmış Sovyet vatandaşlarının durumları ve ülkelerine dönüşleriyle yakından ilgilenmektedir. Büyükelçilik Kasım 1941'de Sinop limanına sığınan *Krasnıy Vodoley* gemisinin teslim alınması ve mürettebatın tamamının Sovyetler Birliği'ne geri göndermek amacıyla girişimlerde bulunmuş, konuyu bir yandan Ankara'da Türk Dışişleri Bakanlığı'yla temas ederken, diğer yandan Sinop'a Sovyet Askerî Ateşesi Yardımcısı A. A. Mihaylov'u göndererek doğrudan yerel otoritelerle müzakere yürütmüştür[19]. Başlangıçta gemi, mürettebatıyla birlikte uluslararası hukuka uygun olarak enterne edilmiş, ancak Sovyet tarafının ısrarlı diplomatik girişimleriyle uzun görüşmeler sonucunda 1942 Mart'ında iade süreci başlamıştır.

*Krasnıy Vodoley* vakası Sovyet diplomasisinin savaş yıllarında Türkiye ile ilişkilerini, yüksek siyasî gerilim ve daralan temas kanallarına rağmen yakından izleyen; gerektiğinde merkezî diplomatik girişimlerin yanı sıra yerel düzeyde de devreye girerek süreci yönlendirmeye çalışan bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Aynı zamanda vaka, Türkiye'nin tarafsızlık yükümlülüklerini koruma kaygısıyla Sovyet taleplerine doğrudan ve süratli biçimde karşılık vermekten kaçınan, buna karşılık süreci zamana yayan ve farklı idarî ve diplomatik katmanlar üzerinden yönetmeyi tercih eden bir tutum içinde olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, savaş koşullarında tarafsızlığın uygulanması, hukukî zorunluluklar ile siyasî ihtiyat arasında giderek daralan ve büyük ölçüde geçici denge arayışlarıyla şekillenen bir manevra alanı yaratmıştır.

---

[18] AVP RF, fon 6, fon 194 ve fon "Referantura po Turtsii".

[19] Daha önce Kasım 1941'de Sovyet Büyükelçiliği'nin 1. Kâtibi M. Mihaylov, Türk karasularına sığınmak zorunda kalan Sovyet vatandaşlarının durumunu yerinde incelemek üzere İnebolu, Sinop ve Samsun'a gönderilmişti (AVP RF, fon 194, liste 27, dosya 1). Bununla birlikte, enterne edilen Krasnıy Vodoley gemisiyle ilgili süreç farklı bir diplomatik kanaldan yürütülmüş; Sovyet Deniz Ataşeliği yardımcısı Kaptan A. A. Mihaylov, önce Aralık 1941'de daha sonra Şubat 1942'de geminin statüsü ve mürettebatın iadesine ilişkin teknik ve hukukî meseleleri yerinde takip etmek üzere Sinop'a görevlendirilmiştir (RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286). Bu ziyaretler, Sovyet tarafının savaş koşullarında Türkiye'de hem diplomatik hem askerî kanallar üzerinden çok yönlü bir faaliyet yürüttüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

**Savaş yıllarında Türk-Sovyet ilişkilerinde deniz vakaları, *Krasnıy Vodoley* vakası ve Mihaylov'un misyonu**

Savaşın ilk aylarından itibaren Karadeniz'deki çatışmalar, kötü hava koşulları ve tahliye hareketleri nedeniyle çeşitli Sovyet gemileri Türk karasularına sığınmak zorunda kaldı. 23 Eylül 1941'de *Akkerman* adlı küçük römorkörün 13 kişilik mürettebatı ve 25 yolcusuyla Sinop'a ulaşmasıyla başlayan bu süreç, Ekim–Kasım aylarında art arda yaşanan yeni vakalarla genişledi. *Zisestenol*'un Samsun'a sığınması, İnebolu'ya gelen motorlu bot No. 4 M.B., *Akkerman*'dan mültecilerle çıkan bir römorkörün Kefken'e ulaşması, Türkiye'nin tarafsızlık rejimini sürekli olarak sınayan örneklerdi.[20] Aynı dönemde Boğazlar hattında mahsur kalan *Svanetiya*, *Avanesov* ve *Sahalin* gibi ticaret gemilerinin durumu, Sovyet Deniz Ataşeliği'nin ve özellikle Kaptan 1. Sınıf Rodionov'un girişimleriyle farklı biçimlerde çözüme kavuşturuldu; *Svanetiya* 1942 başında Karadeniz'e çıkmayı başarırken *Avanesov* kısa süre sonra Naziler tarafından Ege'de batırıldı, *Sahalin* ise Vladivostok'a ulaşabildi.[21] Kasım 1941'de Sinop'a 21 kişilik mürettebatıyla sığınan *Krasnıy Vodoley* buharlı gemisi bu vakalar içinde Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında uzun süreli ve karmaşık bir müzakere süreci içinde çözüme kavuşturulan bir enterne vakası olarak öne çıkmaktadır.

*Krasnıy Vodoley*, kaptan İvan Zadorojniy komutasında Sivastopol'dan Tuapse'ye gitmek üzere yola çıkmışken kötü hava koşulları ve motor arızası nedeniyle rotasından saparak Sinop'a girmiş ve gemi, Sivastopol limanına ait No.99 numaralı mavna ile birlikte Türk makamlarına teslim olmuştur. Türkiye, 1907 Lahey Konvansiyonu uyarınca gemiyi ve mürettebatı enterne etmiş, gemiyi limanda demirletmiş, 36 kişilik mürettebatı silahsızlandırarak mürettebattan 25 kişiyi Yozgat'taki mülteci kampına göndermiştir. Kısa süre içinde mesele, sıradan bir teknik sığınma vakası olmaktan çıkarak iki devlet arasında hassas bir diplomatik dosyaya dönüşmüştür.

Yukarıda belirtildiği gibi *Krasnıy Vodoley* vakasını 23 Şubat 1942 yılında Sinop'a gönderilen Sovyet Deniz Ataşeliği yardımcısı Kaptan A. A. Mihaylov'un Rusya Devlet Askerî Arşivi'nde bulunan detaylı raporundan takip edebiliyoruz.[22] Aslında *Krasnıy Vodoley* gemisi 14 Kasım 1941'de Sinop limanına gelmesinin ardından aralık ayında Mihaylov Sinop'a ilk ziyaretini gerçekleştirmişti. Bu ziyarete ilişkin rapor elimizde bulunmasa da 19 Şubat 1942 tarihli ikinci ziyaretine ait raporla birlikte söz konusu gemiye atıfta bulunan başka belgelerden olayların gelişimi takip edilebilmektedir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulunan ve o günkü Ulaştırma Bakanlığı'ndan (Münakalat Vekaleti) Başbakanlığa (Başvekalet Yüksek Makamına) gönderilen 24 Kasım 1941 tarihli belgede 14 Kasım 1941 sabah saatlerinde "arkasında bağlı motörlü bir duba bulunan Rus gambotunun Sinop limanına gelerek iskeleye bir mil açıkta demirlediği" bildirilmektedir. Her ne kadar geminin adı verilmese de o tarihte başka bir Sovyet gemisinin gelişiyle ilgili kayıt olmaması ve belgede verilen tanımın Krasnıy Vodoley'le uyum içinde olması nedeniyle 24 Kasım'da gelen bu Sovyet

[20] Sotniçenko 2021, s. 235–236.
[21] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 229.
[22] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.

gemisinin Krasnıy Vodoley olduğunu kabul etmek mümkündür.[23] Belgeye göre, Kaptan Zadorojnıy liderliğindeki söz konusu geminin mürettebatı, Sivastopol'dan Tuapse'ye gitmek yerine Sinop'a gelmiş ve Türk makamlarına teslim olmuştur. Belgede gemi kaptanının beyanına yer verilmektedir. Buna göre, gemi dört ay kadar hiç tamir görmeden ve kazanları temizlenmeden mütemadiyen çalıştırılmış, kazanlarında meydana gelen arıza ve diğer ihtiyaçlar nedeniyle yoluna devam edemeyecek hale gelmiştir. Kaptan bu koşullar altında enterne edilmelerini talep etmektedir. Aynı belgeye göre *Krasnıy Vodoley* gemisi ve arkasında bağlı bulunan motora Askerî Komutanlık tarafından el konmuş, enterne işlemlerine başlanmıştır.[24] Bundan sonra Deniz Ateşe yardımcısı A. A. Mihaylov'un raporuna göre aralık ayında kendisi Sinop'a gitmiş, gemi mürettebatının çoğunluğunu Sovyetler Birliği'ne geri dönmeye ikna etmiştir. Mürettebatta yer alan ve bir nedenle Yozgat'a gönderilmeyip Sinop'ta kalmış olan 11 kişiden 8'i geri döneceğine ilişkin yazılı taahhütte bulunmuştur.[25] Ancak 5 Aralık 1941'de Dışişleri Genel Sekreteri N. Menemencioğlu, Sovyet Büyükelçisi S. Vinogradov'a, mürettebatın SSCB'ye dönmek istemediğini bildirmiştir.[26] Bu durumda Mihaylov'un ziyaretinin bu bildirimden sonra gerçekleştiği düşünülebilir.

Enterne işlemi tamamlandıktan ve mürettebat kampa yerleştikten sonra da Sovyet diplomasisinin geminin mürettebatıyla birlikte Sovyet limanlarına dönüşü için çabaları sürmüştür. 2 Ocak 1942 tarihli Başbakan Ş. Saraçoğlu ile Büyükelçi S. Vinogradov arasında yapılan görüşmede Vinogradov halen anayurtlarına dönüşü gerçekleşmemiş Sovyet gemileri konusunu gündeme getirmiştir. Saraçoğlu bu konunun neden hala çözülemediğine hayret ettiğini belirtmiş ve "bu meselede son derece olumlu bir tutum sergilenmesi ve Sovyet gemilerinin gönderilmesi konusunda azami yardımın sağlanması yönünde talimat verdiklerini" söylemiştir. Saraçoğlu Vinogradov'a gemilerin dönüş için hazır durumda olup olmadığını sorduğunda Sovyet Büyükelçisi geminin ikinci kazanının temizlenmesine izin verilmesi hâlinde derhâl sefere çıkabilecek durumda olduğunu bildirmiştir.[27] Burada yaşanan gecikmenin teknik zorunluluktan ziyade fiilî bir engellemeye işaret ettiği iması vardır. Vinogradov, geminin çektiği mavnada yer alan sanayi makinelerinin Sovyetler Birliği açısından yüksek değer taşıdığını ve savaşla herhangi bir ilgilerinin bulunmadığını özellikle vurgulamıştır. Dışişleri Bakanı Ş. Saraçoğlu ise, Sovyet gemilerine her türlü kolaylığın sağlanması yönünde hükümetçe talimat verildiğini ifade etmiş, buna rağmen meselenin çözülememiş olmasının kendisi için de anlaşılmaz olduğunu belirtmiştir.[28] Saraçoğlu'nun talimat vermelerine rağmen sorunun çözülememesine kendisinin de hayret etmesi yabancı ülkelere ait askerî araçlarla bu araçların mürettebatına ilişkin işlemlerde devlet içinde askerî ve sivil, merkezi ve yerel olmak üzere birden fazla karar alıcının varlığına ve enterne sürecinin tartışmalı doğasına

[23] Bu bilgi Mustafa Hergüner'in "İkinci Dünya Savaşı Türk Denizciliği" kitabında da teyit edilmektedir (2011, s. 287).
[24] BCA, 30-10-0-0/117-812-20.
[25] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.
[26] Sotniçenko 2021, s. 235.
[27] DVP, XXV-1, s. 11-15
[28] DVP, XXV-1, s. 11-15

işaret etmektedir. Diğer bir olasılık sürecin kasti olarak uzaması ancak bunu belirtmek yerine gerekli çabanın gösterildiğine yönelik diplomatik bir dilin tercih edilmesidir.

Burada bir başka ilginç nokta diyalog sırasında Vinogradov'un "3. Daire Müdürü Akdur tarafından Büyükelçiliğe iletilen, Türk hükümetinin *Krasnıy Vodoley* gemisinin enterne edilmesine ilişkin bir karar almış olduğu" yönündeki bilgiyi başbakana teyit ettirmeye çalışmasıdır. Saraçoğlu bu bilgiyi teyit etmekten kaçınmıştır.[29] Oysa uluslararası hukuk ve Türkiye'nin yakın zamanda konuyla ilgili hayata geçirdiği yasal düzenlemeler zaten Türkiye kıyılarına yanaşmış bir geminin enterne edilmesini gerektirmektedir. Gerçekten de *Krasnıy Vodoley* Sinop'a gelişinin ardından enterne edilmiş, geminin kazanlarının incelenmesi için Gölcük Deniz Fabrikaları Fen Müdürlüğü Kazan Fabrikası ustalarından Ahmet Özdemir, Sinop'a gönderilmiştir. Ustanın yaptığı inceleme sonucunda geminin seyre engel bir durumunun bulunmadığı bildirilmiştir.[30]

2 Ocak 1942 tarihinde Başbakan Ş. Saraçoğlu ile Büyükelçi S. Vinogradov arasında yapılan görüşme *Krasnıy Vodoley* gemisi ve mürettebatının iade sürecini hızlandırsa da *Krasnıy Vodoley* 2,5 ay kadar daha Sinop limanında misafir edilmiş, Sovyet Deniz ateşesi yardımcısı A. A. Mihaylov'un Şubat 1942'de Sinop'a ikinci kez gidişine kadar kesin sonuç alınamamıştı.

Mihaylov, 19 Şubat 1942'de, gemiyi Sinop'tan Poti'ye götürmek üzere oluşturulmuş 16 kişilik mürettebatla birlikte İstanbul'dan Sinop'a hareket etti. Raporunda Sinop'a vardıklarında, polis tarafından karşılanarak üç ayrı otele yerleştirildiklerini aktarmaktadır; bu, Türk makamlarının hem güvenlik kaygısını hem de misafiri kontrol altında tutma refleksini yansıtır. Vali izindedir; Mihaylov vali vekili ile görüşmesinde, vekilin konuyla ilgili bilgi ve yetki sahibi olmadığını anlamıştır. Vali vekili Sinop Komutanı Kerim Aktay'ı telefonla aradığında Aktay'dan Ankara'dan talimat beklediğini, o ana kadar *Krasnıy Vodoley*'in SSCB'ye gönderilmesi hakkında hiçbir talimat almadıkları" bilgisi gelmiştir.[31] 2 Ocak'ta Saraçoğlu ve Vinogradov görüşmesinde konuşulanlar hesaba katıldığında bu son durum gemiyle ilgili işlemlerin belirli bir noktada tıkandığını düşündürmektedir. *Krasnıy Vodoley* ile ilgili aylara yayılan belirsizlik ve çözümsüzlük, devlet içinde bir yetki karmaşasından ve aynı konuyla ilgili farklı tasarruflardan çok tarafsız bir ülkenin savaş koşullarında işletmesi gereken hukukî prosedürle, Türkiye'nin hassas dengeler üzerine kurulu "aktif tarafsızlık" politikası arasındaki gerilimi yansıtır.

24 Şubat sabahı Mihaylov'a Ankara'dan Sovyet Büyükelçisi tarafından gönderilen ve "Sinop makamları gerekli talimatları almışlardır" mesajını veren telgraf Büyükelçiliğin bir kez daha Türk Dışişleri nezdinde girişimde bulunduğu ve nihai düğümü çözdüğünü ortaya koymaktadır. Aynı gün akşam saatlerinde Sinop Komutanı Aktay, Mihaylov'u çağırarak Ankara'dan gelen emri yüksek sesle okur; Mihaylov metni görmesine izin verilmediğini, ancak üç ana maddenin açık olduğunu belirtir: gemi ve No.99 numaralı mavnanın Sovyet tarafına teslimi, silah ve mühimmatın iadesi ve tüm işlemlerin tutanakla kayıt altına alınması. Dördüncü ve kritik madde ise, "geminin eski

[29] DVP, XXV-1, s. 11-15
[30] Uyanıker 2019, s.312.
[31] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.

mürettebatından olup Türkiye'de kalmak isteyen herkesin" ülkede kalabileceğinin Ankara tarafından açıkça teyit edilmesidir. Mihaylov'un, telgrafın köşesinde "22 Ocak 1942" tarihini fark ettiğini not etmesi, kararın aslında daha önce alındığını, ancak yerel düzeye aktarımı ve uygulamasının zaman aldığını ima eder.[32]

25 Şubat'ta Mihaylov, Türk askerî muhafızları eşliğinde *Krasnıy Vodoley*'e çıkmıştır. Geminin Sinop'ta bulunan eski mürettebatını toplayarak, geminin yakında SSCB'ye döneceğini ve hazırlıklara başlanması gerektiğini bildirir. Raporunda, 11 kişiden oluşan eski mürettebatın "hep bir ağızdan SSCB'ye dönmeyeceklerini" beyan ettiğini, üstelik bu kişilerden 8'inin Aralık 1941'de geri dönme dilekçesi imzalamış olduklarını, uzun görüşmelere rağmen kararlarından dönmediklerini vurgulamaktadır.[33] Mihaylov raporunda bu fikir değişikliği ile ilgili olarak bir açıklama yapmaktan ya da Türk makamlarını suçlamaktan kaçınır.

Geminin teknik devri aynı gün tamamlanmıştır; *Krasnıy Vodoley*'in komutası Mihaylov'la birlikte Sinop'a gelen daha önce Türk sularında batmış olan *Avanesov* gemisinin kaptanı M. İ. Boyev'e geçer, makineler ve donanım teslim tutanakları imzalanır. Mihaylov, raporun ilerleyen bölümünde, 17 Mart'ta Sinop'a Yozgat'tan *Krasnıy Vodoley* mürettebatından 21 Sovyet denizcisinin getirildiğini[34], bu grubun ifadelerinden gemi kaptanı kaptan Zadorojniy ve siyasi komiser[35] Koloda'nın gemiyi kasıtlı olarak Türkiye'ye getirdiklerinin anlaşıldığını bildirir. Buna göre Kaptan mürettebatı "enterne edilecekleri ve kendisinin tüm çabalarına rağmen Türklerin kimseyi bırakmadığı ve savaş bitimine kadar SSCB'ye geri dönemeyecekleri" yönünde yanıltıcı bilgiler vermiştir.[36] Mihaylov mürettebatın kandırıldığı, Zadorojniy ve Koloda'nın mürettebatın Türkiye'de kalması için elinden geleni yaptığı sonucuna varmıştır.

Nihayet, 19 Mart 1942 akşamı, gemi savaş koşullarına uygun şekilde hazırlanır: iki uçaksavar topu, iki makineli tüfek, tüfek ve tabancalar, sal ve can yelekleri raporda ayrıntılı biçimde listelenir. *Krasnıy Vodoley,* eski mürettebatından 19 kişinin yanı sıra başka Sovyet gemilerinden denizcilerle toplam 37 kişilik mürettebatla saat 21.40'ta Sinop'tan ayrılarak Poti'ye doğru yola çıkar.[37] Aynı tarihte, SSCB'ye dönmeyi reddeden 11 kişi Yozgat'a gönderilir ve Yozgat'ta böylece gemiden 17 kişi kalmış olur. Diplomatik anlaşma hem geminin iadesi hem de mürettebatın yaklaşık yarısının kalma kararının dikkate alınması temelinde, iki katmanlı bir formülle hayata geçirilmiş olur.

*Krasnıy Vodoley* vakası bu haliyle, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı boyunca izlediği tarafsızlık siyasetinin mikro düzeyde işleyen laboratuvarlarından biri olarak görülebilir. Ankara'nın, bir yandan Lahey Konvansiyonu çerçevesinde gemiyi ve mürettebatı enterne

[32] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.
[33] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.
[34] 1941 yılı sonunda Krasnıy Vodoley gemisinin 36 mürettebatından 25'i Yozgat'a enterne kampına gönderilmişti. Mart 1942'de bu mürettebattan 21'i Sinop'a dönüş yaptı. 4 denizcinin hangi gerekçeyle dönüş yapmadığına ilişkin bir kayıt bulunamamıştır.
[35] Siyasî komiser, Sovyet askerî ve denizcilik birimlerinde parti denetimini ve ideolojik yönlendirmeyi sağlamakla görevli Komünist Parti yöneticisidir.
[36] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.
[37] RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286.

ederek şeklî yükümlülüklerini yerine getirmesi, diğer yandan mürettebatın kalma kararını dikkate alarak Sovyet taleplerine sınırlı ve zamana yayılan bir esneklikle yaklaşması, Türk tarafsızlığının hem hukukî hem de siyasî boyutunu somutlaştırır. Sovyet tarafı açısından ise bu süreç, savaşın kritik bir safhasında Karadeniz'deki lojistik ve askerî ihtiyaçların önceliklendirildiği, buna paralel olarak diplomatik kanalların azami ölçüde kullanıldığı bir müdahale alanı oluşturmuştur. Moskova, Türkiye'yi açık bir ihlal suçlamasına yönelmekten bilinçli olarak kaçınırken, elçilik ve askerî ataşelik üzerinden yürütülen ısrarlı girişimlerle fiilî sonuç üretmeyi hedeflemiştir. Mihaylov'un raporu, bu laboratuvarda gerçekleşen etkileşimin en açık Sovyet tanıklığı olarak, merkezî Sovyet diplomatik iradesi ile Ankara'daki elçilik, yerel idare ve askerî komuta arasındaki iç içe geçmiş karar alma süreçlerini görünür kılar; böylece savaş yıllarında Türk–Sovyet ilişkilerinin gerilimli fakat kopmayan doğasını vaka özelinde izlemeye imkân verir.

**Sonuç**

*Krasnıy Vodoley* vakası, II. Dünya Savaşı yıllarında Türk–Sovyet ilişkilerinin yalnızca üst düzey diplomatik temaslar ve resmî bildiriler üzerinden değil, aynı zamanda yerel idare, askerî komuta ve büyükelçilik arasındaki müzakereler üzerinden şekillendiğini gösteren çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Bu özel olay, savaş koşullarında tarafsız bir devlet olarak Türkiye'nin hukukî yükümlülükleri ile dış politika öncelikleri arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştığını somutlaştırırken, Sovyetler Birliği'nin de savaşın en kritik safhasında ve ilişkilerinin gergin olduğu bir ülkede diplomatik araçları nasıl hedef odaklı ve ısrarcı biçimde kullandığını ortaya koymaktadır.

Çalışma boyunca incelenen belgeler ve özellikle A. A. Mihaylov'un ayrıntılı raporu, Türkiye'nin tarafsızlık hukukunu biçimsel olarak işletmekle birlikte, bu hukukun açıkça düzenlemediği alanlarda kararların büyük ölçüde siyasal ihtiyat, zamana yayma ve çok merkezli idari süreçler aracılığıyla alındığını göstermektedir. Yabancı askerî araç ve personelin enterne edilmesinden sonraki aşamada iade prosedürünün açık ve bağlayıcı bir normatif çerçeveye bağlanmamış olması, *Krasnıy Vodoley* örneğinde olduğu gibi, fiilî uygulamaların ve diplomatik müzakerelerin belirleyici hâle gelmesine yol açmıştır. Geminin Kasım 1941'den Mart 1942'ye kadar Sinop'ta tutulması, bu hukukî belirsizliğin ve Türkiye'nin savaşın seyrine ilişkin temkinli yaklaşımının birleştiği bir pratik alanı yansıtmaktadır.

Sovyet perspektifinden bakıldığında ise *Krasnıy Vodoley* dosyası, Moskova'nın Türkiye ile ilişkilerinde açık bir çatışma yaratmaktan bilinçli biçimde kaçınırken, elçilik ve askerî ataşelik kanalları üzerinden ısrarlı, yer yer baskılayıcı fakat ölçülü bir diplomasi yürüttüğünü göstermektedir. Sovyet tarafı, Türkiye'yi uzayan süreç karşısında tarafsızlık hukuku çerçevesinde herhangi bir ihlalle itham etmekten özellikle kaçınmış; buna karşılık, Karadeniz'deki askerî ve lojistik ihtiyaçların aciliyeti doğrultusunda fiilî sonuç üretmeye odaklanan bir müzakere stratejisi izlemiştir. Mihaylov'un raporu, bu stratejinin sahadaki işleyişini, yerel makamlarla yürütülen temaslardan Ankara'daki merkezî karar alma süreçlerine kadar ayrıntılı biçimde belgelemektedir.

Sonuç olarak *Krasnıy Vodoley* vakası, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı boyunca izlediği "aktif tarafsızlık" politikasının soyut bir ilke olmaktan ziyade, her somut olayda

yeniden tanımlanan, hukukî çerçeve ile siyasî hesaplar arasında gidip gelen dinamik bir uygulama olduğunu göstermektedir. Bu vaka, tarafsızlığın savaş koşullarında yalnızca hukuk metinleriyle değil, müzakere ve çok boyutlu idari pratiklerle hayata geçirildiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, Türk–Sovyet ilişkilerinin savaş yıllarında yüksek gerilim altında dahi kopmayan, ancak sürekli ihtiyat ve karşılıklı güvensizlikle şekillenen karakterini mikro düzeyde izlemeye imkân veren bir analitik pencere sunmaktadır.

## KAYNAKLAR

**1. Arşiv Belgeleri**

**Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi (AVP RF)**

AVP RF, Fon 37967, liste 12, dosya 229

AVP RF, Fon 59, liste 11, dosya 2327

AVP RF, Fon 194, liste 27, dosya 1, SSCB Ankara Büyükelçiliği'nden T.C. Dışişleri Bakanlığına, 25 Kasım 1941.

**Rusya Devlet Askerî Arşivi (RGVA)**

RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 286, s. 322–325, 328–331, 334, "Türkiye'deki SSCB Büyükelçiliği Askerî Deniz Ataşeliği Yardımcısı 2. derece kaptan A. A. Mihaylov'un, Sovyet buharlı gemisi *Krasnıy Vodolley* ve Sivastopol Limanı'na ait No. 99 numaralı mavnanın Sinop'tan Poti'ye iadesi operasyonunun seyri hakkında raporu", 2 Nisan 1942.

RGVA, fon 37967, liste 12, dosya 229, s. 248-249.

**T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

BCA, 30-10-0-0/ 55-366-53, "Karadeniz sahillerine sığınan Rus motorları hakkında yapılacak işlem.", 15 Kasım 1941.

BCA, 30-10-0-0/ 55-366 -57, "Sivastopol'dan kaçak iki Rus gemisinin İnebolu'ya gelerek iltica ettiği", 21 Kasım 1941.

BCA, 30-10-0-0/ 55-366-58 "Samsun limanına iltica eden Zisestnol adlı Rus askerî motorunun durumu.", 24 Kasım 1941.

BCA, 30-10-0-0/117-812-20, Sinop'ta iltica eden Rus gambotu, 24 Kasım 1941.

BCA, 30-10-0-0/55-365-19, "Türkiye'ye iltica etmiş ve edecek olan mültecilere ne yolda muamele yapılması gerektiği." 19 Temmuz 1941.

**2. Yayınlanmış Belgeler**

**SSCB Dış Politika Belgeleri (DVP)**

DVP cilt: XXV-1, "Türkiye'deki SSCB Büyükelçisi S. A. Vinogradov'un Türkiye Dışişleri Bakanı Ş. Saraçoğlu ile yaptığı görüşmenin kaydı", 2 Ocak 1942, Moskva, "Grif i K", 2010, s.11-15.

**3. Süreli Yayınlar**

İzvestiya, "Savaş Organizatörlerinin Teşhir Olan Planları", 5 Temmuz 1940, s. 1.

**4. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler**

Deringil 2023 — Selim Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, İletişim Yayınları.

Forczyk 2008 — Robert Forczyk, *Sevastopol 1942: Von Manstein's triumph*. Osprey Publishing.

Gökay 2021 Bülent Gökay, Turkish Neutrality in the Second World War and Relations with the Soviet Union, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23:6, 845-853.

Hasanlı 2011 Cemil Hasanlı, *SSCB–Türkiye: Ot neytraliteta k holodnoy voyne (1939–1953)*. Tsentr Propagandı.

Hergüner 2011 Mustafa Hergüner, *İkinci Dünya Savaşı Türk denizciliği*. Hereke Yayınları.

İşçi 2019 Onur İşçi, *Turkey and the Soviet Union during World War II: Diplomacy, discord and international relations*. I.B. Tauris.

Kolesnikov 2010 Aleksandr Kolesnikov, *Atatürk dönemi Türk-Rus ilişkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi.

Sotniçenko 2021 Aleksandr Sotniçenko, *O Prebıvaniyi Sovyetskikh Grajdan v Turtsii v Gody Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941–1945 gg.)*. *Tragiçeskiye stranitsı Yevropeyskoy istorii: Dvijeniye soprotivleniya i kollaboratsionizm s natsistskoy Germaniyey v gody Vtoroy Mirovoy voynı. Doklady 3-y Mejdunarodnoy nauçno-praktiçeskoy konferentsii, posvyaşçennoy 80-y godovşçine naçala Velikoy Oteçestvennoy voynı, 21–22 Sentyabrya 2021 g., Moskva, Rossiya* (s. 234–237).

Şirokorad 2022 Aleksandr Şirokorad, *Neytralı i soyuzniki v voyne protiv SSSR* [SSCB'ye karşı Savaşta Tarafsızlar ve Müttefikler]. Veçye Yayınevi.

Tamkin 2009 Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey, and the Soviet Union, 1940–45: Strategy, diplomacy and international politics*. Palgrave Macmillan.

*T. C. Dışişleri Bakanlığı 1973* TC. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye dış politikasında 50 yıl: İkinci Dünya Savaşı yılları (1939–1946)*. T. C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.

Teke 2022 Cevdet Teke, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'ye iltica eden askerî deniz ve hava araçları. *ETÜT, 4*(Haziran), 127–148.

Tekir 2019 Süleyman Tekir, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de sivil ve askerî mülteciler meselesi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(Bahar), s.227–256.

Uyanıker 2019 Ferhat Uyanıker, *II. Dünya Savaşı sürecinde Türk donanmasındaki gelişmeler* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Vasilyev 1951 N. Vasilyev, *O Turetskom "Neytralitete" vo Vtoroy Mirovoy Voyne* [İkinci Dünya Savaşı'nda Türk "tarafsızlığı" üzerine]. Gosudarstvennoye İzdatelstvo Politiçeskoy Literaturı.

Weisband 2015 Edward Weisband, *Turkish foreign policy, 1943–1945* (Expanded ed.). Routledge.

**SUMMARY**

This article examines the *Krasny Vodoley* case as a microhistorical lens through which to analyze Turkey's neutrality policy and Turkish–Soviet relations during the critical early phase of the Second World War. Focusing on the period between late 1941 and early 1942, it reconstructs the prolonged and contested process through which the Soviet steamship *Krasny Vodoley* and its crew—interned in the Turkish port of Sinop—were eventually returned to the Soviet Union. By concentrating on a single, well-documented incident, the study seeks to move beyond abstract discussions of neutrality and instead illuminate how neutrality functioned in practice, at the intersection of international law, diplomacy, and local administration.

The article is grounded primarily in an unpublished archival report dated 2 April 1942, authored by Captain A. A. Mihailov, Deputy Naval Attaché of the Soviet Embassy in Ankara, preserved in the Russian State Military Archive (RGVA). This report constitutes a rare and exceptionally detailed source, as it captures not only high-level diplomatic exchanges between Ankara and Moscow but also the day-to-day interactions between Soviet representatives and Turkish local authorities in Sinop. Through Mihailov's observations, correspondence, and chronological reconstruction of events, the document allows for a multi-layered analysis of neutrality as a lived and negotiated practice rather than as a static legal doctrine.

The article argues that Turkey's wartime neutrality was not implemented solely through rigid adherence to international law—particularly the provisions of the 1907 Hague Convention—but was instead shaped by ad hoc diplomatic bargaining, local administrative discretion, and broader geopolitical calculations. While Turkey formally fulfilled its obligations by interning the *Krasny Vodoley* and disarming its crew, the subsequent question of repatriation exposed a significant legal gray zone. Existing international and domestic regulations clearly governed the conditions of internment, yet they provided no explicit, binding procedure for the return of interned military vessels and personnel prior to the end of hostilities. This ambiguity transformed what might otherwise have been a technical process into a politically sensitive and protracted negotiation.

The *Krasny Vodoley* case demonstrates how this legal vacuum intersected with Turkey's policy of "active neutrality." In late 1941 and early 1942, the military and political outcome of the war in the Black Sea region remained highly uncertain, particularly following Germany's invasion of the Soviet Union. In this context, Ankara sought to avoid actions that might provoke either the Soviet Union or Germany, while simultaneously preserving its international legal position as a neutral state. As a result, Turkish authorities adopted a strategy characterized by procedural delay, layered decision-making, and administrative decentralization. Responsibility for the case shifted between central ministries, local civilian officials, and military commanders, allowing the process to be managed cautiously and incrementally rather than resolved swiftly.

Mihailov's report vividly illustrates the practical consequences of this approach. Decisions taken at the ministerial level in Ankara were slow to reach Sinop, local officials

repeatedly deferred action pending new instructions, and the implementation of already-approved measures was postponed under the pretext of technical or administrative obstacles, such as maintenance requirements or security concerns. These practices did not amount to an outright refusal of Soviet demands, but they effectively prolonged the process and kept the issue within a controllable diplomatic framework.

From the Soviet perspective, the episode reveals a pragmatic diplomatic strategy carefully calibrated to wartime realities. Rather than openly accusing Turkey of violating neutrality law or escalating the dispute to an international legal forum, Soviet diplomats—led by Ambassador S. A. Vinogradov and supported by the Naval Attaché's office—applied persistent but measured pressure through established diplomatic channels. The dispatch of Mihailov to Sinop underscores Moscow's readiness to intervene directly at the local level when central diplomacy stalled, while still avoiding actions that might rupture relations with a strategically important neutral state. Throughout the process, the Soviet side prioritized concrete outcomes—namely, the recovery of the ship, its valuable industrial cargo, and as many crew members as possible—over formal legal confrontation.

A further complicating factor was the conduct of the ship's own crew. Mihailov's report documents that a significant portion of the *Krasny Vodoley*'s original crew refused to return to the Soviet Union, despite having previously signed written commitments to do so. Their decision blurred the legal distinction between "interned military personnel" and de facto political refugees, introducing an additional layer of ambiguity into the neutrality regime. Turkish authorities ultimately accepted this refusal, allowing those individuals to remain interned in Turkey while permitting the ship itself—now re-crewed—to depart for Poti in March 1942. The final outcome thus took the form of a compromise: partial repatriation combined with selective retention.

In conclusion, the article contends that the *Krasny Vodoley* affair exemplifies how neutrality in wartime functioned as a flexible, negotiated practice rather than a fixed legal status. It highlights the decisive role played by local actors, administrative inertia, and diplomatic signaling in shaping outcomes on the ground. By foregrounding Mihaylov's report and situating it within the broader context of Turkish–Soviet relations and the Black Sea war theatre, the study contributes to a more nuanced understanding of neutrality, diplomacy, and power during the Second World War. More broadly, it demonstrates the value of microhistorical analysis for uncovering the everyday mechanics through which international law was interpreted, adapted, and contested in times of crisis.